

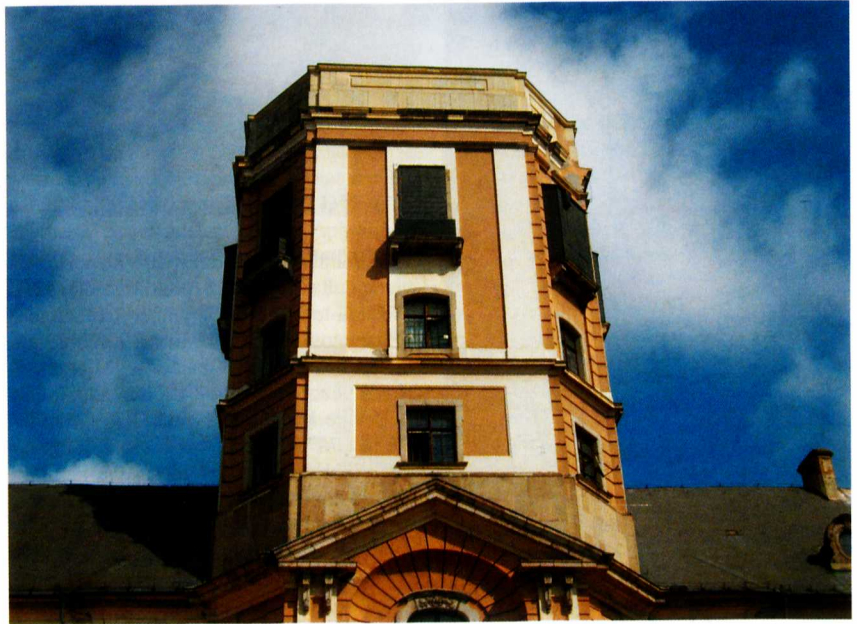
Egri csillagok

Madarassy János jezsuita asztronómus emlékére

Eger városában az egykori érseki tanítóképző Liceum központi épülete adott helyet a csillagásztornynak, a Speculának, mely napjainkban műemlék csillagvizsgálóként várja a városba érkezőket. Írásunkkal az obszervatórium első asztronómusára, az 1741. augusztus 28-án, Apátfalván született Madarassy Jánosra emlékezünk.

A tudományoknak mindig szükségük volt bőkezűen adakozó mecénásokra. Ilyen személyiség volt Eszterházy Károly, egri püspök. Egyházi hivatalának elfoglalása után elhatározta, hogy székhelyén egyetemet épít, a felsőoktatási intézményben pedig az asztronómiának is súlyának megfelelő helyet nyújt. Az építkezéseket a döntéstől számított egy esztendőre, 1765-ben Fellner Jakab tervei szerint meg is kezdték. A tízemeletes, te tején kupolával „megkoronázott” csillagvizsgáló az épület szerves részét képezte, melynek megvalósulásához a nemzetközileg legelismertebb magyar asztronómus, Hell Miksa jezsuita atya, a bécsi egyetemi csillagda igazgatója nyújtott szakmai segítséget. Az épületkomplexum kialakítása 1785-ig tartott, de a csillagásztorony, a Specula építkezése már 1776-re befejeződött. A műszerek beszerzéséről is Hell gondoskodott, az eszközöket a korszak neves gyártóitól Bécsből, valamint Londonból rendelte.

Az intézmény csillagász posztjára a Hell mellett Bécsben tanult, szintén jezsuita Madarassy Jánost nevezték ki. Eszterházy és Hell gondossága a csillagvizsgáló berendezésén túl kiterjedt az obszervatóriumnak szánt könyvtár megeremtésére is, és akkori áron számolva hatalmas összegeket, több száz forintot költöttek csillagászati, matematikai és fizikai művek beszerzésére. A szakmai munka 1778-ban vette kezdetét, de az 1784. esztendőől a csillagászati tevékenység váratlanul félbeszakadt, Madarassy más beosztásban folytatta munkáját. Ennek hátterében az állt, hogy II. József osztrák császár és magyar király rendelete nyomán az intézmény az egyetemi státuszt nem kapta meg, s így „csak” gimnázium formájában működhetett tovább. Mindezt tetézte, hogy Hell 1792-ben, Eszterházy pedig 1799-ben elhunyt, és a csillagda felügyelőjéül kinevezett Jenes József, Skopetz József, Dutkay Ignác, majd Durcsák János az állapotfenntartáson túl érdemi tudományos eredményeket nem produkált. 1809-ben került ismét képzett asztronómus a csil-

Az egri Specula (A szerző felvétele)

lagda élére, Tittel Pál, aki tudományos szempontból szép eredményeket ért el, de a napóleoni háborúk következtében bekövetkező gazdasági válság nem tette lehetővé az érsekség számára, hogy az obszervatóriumra nagyobb összeget áldozzon. Tittel 1824-ben távozott is, és Budán, a gellérthegy csillagvizsgálóban folytatta pályafutását. Az őt követők már csak az akkora réginek számító, teljesen elvult műszerek, valamint a Specula épületének állagát igyekeztek fenntartani, komoly csillagászati munka nem folyt. Az intézmény feltámasztására az utolsó kísérletet Tittel munkatársa, Albert Ferenc tette, aki 1852-től — az elpusztult budai csillagdával ellentétben — a forradalom és szabadságharc összececpásait túlélő egri csillagvizsgálóban újra nagy terveket szövögetett. Sajnos a források hiánya ismét gátat szabott ennek, de Albert működése alatt legalább szórványos asztronómiai észlelések, valamint földrajzi helymeghatározások és meteorológiai megfigyelések folytak az

intézményben.

Az ebben az időszakban már érseki tanítóképzőként, liceumként működő intézményhez tartozó csillagda épületén az elmúlt századfordulón folytak rekonstrukciók, a torony tetőzetét és a falakat megújítva, majd 1930-ban Szmrecsányi Lajos érsek nagy költséggel, a műemléki szempontokat maximálisan figyelembe véve restauráltatta. Az egri csillagvizsgáló múltját a két világháború között működött neves csillagásztörténészek — Bevilaqua-Borsody Béla, Jelítai József, Kelényi B. Ottó — kutatták és tárták fel, valamint hagyták az utókorra önálló kiadványok és újságcikkek formájában, részletesen bemutatva a magyar csillagászat egyetemes története szempontjából is igen jelentős intézményt.

A liceum csillagvizsgáló tornya és az obszervatórium műszerállománya a második világháború harci cselekményei során jelentős károkat szenvedett. A világhégest és az egyházi intézmények államosítását követően, 1951-ben az eszközök

Budapestre kerültek. Számtalan érdekes asztronómiai eszköz társaságában az Uránia Bemutató Csillagvizsgálóban berendezett, a csillagászati műszertechnika fejlődését bemutató – ma már nem létező – Csillagászati Múzeum kiállítási anyagai között szerepeltek. 1952-ben eközben bemutató csillagvizsgáló, később csillagászati szakkör kezdte meg működését a Speculában, az országos asztronómiai ismeretterjesztő csillagvizsgáló-hálózat részeként létrehozva az egi Uránia csillagát.

A Specula országos népszerűségnek örvendő Csillagászati Múzeuma 1966-ban nyitotta meg kapuit a csillagászati torony hatodik emeletének nyugati észlelőtermében. A Zétényi Endre főiskolai docens, csillagászati ismeretterjesztő fáradhatatlan munkájának köszönhető tárlat európai viszonylatban is páratlan természettudományos–műszaki emlékanyaga többek között régi lencses és tükrös távcsöveket, olyan archív csillagászati eszközöket, mint a kvadráns, inga- és napórákat mutat be a városba érkező nagyszámú érdeklődőnek. Igen kedvelt és népszerű láttnivalója a napjainkban az Eszterházy Károly Főiskola által kezelt múzeumnak a márvány délvonal, amelyen a rézlapba fúrt kis lyukon a terembe bejutó napfény másodperces pontossággal mutatja az időt; a hetedik emeleti, korhűen berendezett csillagász-melegedőszoba; valamint a Sötétkamra, a Camera Obscura kilencedik emeleti panoráma periszkópja, mely lencserendszere segítségével a helység asztalára fókuszálja Eger városának pazar látképét.

Az egi csillagászati ismeretterjesztés az új évezredben kapott ismételten lendületet. Az egykori keleti megfigyelőtermében megkezdte működését az úgynevezett Varázsterem. Elsősorban az általános és középiskolás korosztályra számítva, egyfajta „természettudományos játszótér”-ként üzemelve. Itt a geográfia, a kémia, a fizika, valamint az asztronómia válik élővé és érthetővé az elmés kísérletek, különleges eszközök használata, ásványok és ősmaradványok bemutatása által. A Specula eredeti szellemiségét ébren tartva az összefoglaló néven immáron Varázstoronynak nevezett komplexumot a Csillagászati Múzeum, a Varázsterem, a Camera Obscura és a Planetárium alkotja. Az épületen belül található 6 méter átmérőjű kupola a csillagos égbolt látványának szépségét akár szomorkásan borús, esős időben is mindenki számára láthatóvá teszi, az égitestek, a bolygók és csillagok járásának modellezésével a nézők sokszor misztikusnak tűnő elképzeléseit természettudományosan is megalapozott világgéppé formálva. *